

POLITINIS IŠPRUSIMAS IR JŲ LEMIAMTYS VEIKSNIAI: LIETUVOS ATVEJIS

LIUCIJA MAŽYLYTĖ

Straipsnyje analizuojami keli politinio piliečių išprusimo aspektai: politinio išprusimo kontekste vartojamos sąvokos, skirtingos paties politinio išprusimo sampratos, tyrimams naudojami politinio išprusimo matavimo kintamieji ir politinį išprusimą galintys lemti veiksniai. Dauguma politinio išprusimo tyrimų buvo atlikta užsienio valstybėse, tad kitų šalių autorių išvalgas su tam tikromis išlygomis bandoma taikyti Lietuvai. Straipsnyje pateikiami statistinės analizės, atliktos remiantis 2008 m. reprezentatyvios Lietuvos gyventojų apklausos duomenimis, rezultatai: sukonstruotas Lietuvos gyventojų politinio išprusimo indeksas ir išskirti veiksniai, lemiantys piliečių politinio išprusimo lygį. Politinis išprusimas straipsnyje traktuojamas kaip individo turimos politinės žinios ir domėjimasis politika. Politinį išprusimą galinčių lemti individualaus lygmens veiksnių tyrimas leidžia daryti išvadą, kad svarbiausias veiksnys yra piliečių amžius. Santykinai labiau politiškai išprusę yra vyresni, geresnį išsilavinimą turintys, daugiau su aplinkiniais apie politiką diskutuojantys, daugiau informacijos priemonių naudojantys ir didesnes pajamas gaunantys individai.

Liucija Mažylytė – Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto bakalaurė (el. paštas: lmazylyte@yahoo.com).

© Liucija Mažylytė, 2011

Straipsnis įteiktas redakcijai 2010 m. gruodžio 14 d.

Straipsnis pasirašytas spaudai 2011 m. vasario 14 d.

Ivadas

Piliečių dėmesys politinėms temoms, jų sukaupta informacija apie politinius procesus ir veikėjus bei gebėjimas ja pasinaudoti priimant sprendimą rinkimuose ar formuojant viešąją nuomonę vienu ar kitu politiniu klausimu – aktualios temos, kurios turėtų sulaukti akademinės bendruomenės domėjimosi. Lietuvos viešojoje erdvėje sąvokos „politinis išprusimas“, „politiškai išprusęs / neišprusęs pilietis“ yra gana dažnai girdimos, ypač diskusijose apie pilietinę visuomenę. Mokslininkų dėmesio sulaukia politinio dalyvavimo, piliečių rinkiminio elgesio temos, tačiau studijų, kuriose būtų nagrinėjami individų politinių žinių, domėjimosi politika, politinio išprusimo aspektai, trūksta. Net ir lietuviškame politinių terminų žodyne šios sąvokos iš viso nėra. Verta paminėti, kad politines individų žinias, domėjimąsi politika tikrinantys klausimai į piliečių apklausas yra įtraukiami, tačiau būtent politiniam išprusimui tirti dar nebuvo naudoti.

Politinio išprusimu verta ir svarbu domėtis dėl kelių priežasčių. Pirma, įvertinus politinio išprusimo būklę Lietuvoje, galima suvokti, koks piliečių santykis su politiniais procesais, kiek turima žinių apie politiką, kaip aktyviai jų siekiama ir kaip jos panaudojamos, kokią procentą individų galima laikyti labai, vidutiniškai ar menkai išprususiais. Darant prielaidą, kad politiškai išprusę individai geba geriau suvokti, kas yra politika, geriau perprasti rinkiminiuosius procesus, kritiškiau įvertinti ir lengviau suprasti informaciją, kuri vyrauja viešojoje erdvėje, nepasiduoti galimoms politinio elito manipuliacijoms, galima teigti, jog aukštesnis visuomenės politinio išprusimo lygis – svarbus žingsnis pilietinės visuomenės link. Vis dėlto tvirtai teigti, kad politinis išprusimas tiesiogiai lemia individo politinį aktyvumą, nederėtų: reiktų empiriškai patikrinti, koks yra politinio išprusimo ir rinkiminio aktyvumo ryšys. Antra, gauti rezultatai gali praversti vykdant tolesnius Lietuvos piliečių rinkiminio elgesio tyrimus – įtraukus šį naują kintamąjį būtų galima išsiaiškinti, ar piliečio politinis išpru-

simas turi įtakos jo balsavimo pasirinkimui, ar vis dėlto yra lemtingi kiti veiksniai, kaip antai vertybės ar ideologinės nuostatos. Trečia, būtų naudinga išsiaiškinti, kaip Lietuvos – posovietinės valstybės – piliečių politinis išprusimas vertintinas Vakarų valstybių kontekste. Kartu, žvelgiant iš metodologinės pusės, būtų svarbu nustatyti, ar Vakarų autorių politiniam piliečių išprusimui tirti naudoti kintamieji būtų tinkami lietuviams.

Žvelgiant į politinį išprusimą iš teorinės perspektyvos paaiškėja, jog tai – plati, kelių dimensijų erdvė, verta išsamių tyrimų. Užsienio šalių mokslininkų darbuose jau nuo XX a. vidurio politiniam išprusimui¹ skiriama ypač daug dėmesio. Savą požiūrio kampa turi politinės psichologijos (pvz., R. C. Luskinas)², racionalaus pasirinkimo (pvz., A. Lupia, M. D. McCubbinsas, S. L. Popkinas)³ ir viešosios komunikacijos teorijų (pvz., R. Zalleris)⁴ šalininkai. Kas iš tiesų yra politinis išprusimas ir kaip jį tirti, autoriai nesutaria. Tačiau dėl paties fakto, kad šį aspektą tirti naudinga, kad atskleidžiamos vertingos individo santykį su politiniais procesais, informacija apie politiką atspindinčios tendencijos, sutinka visi.

Kitas svarbus politinio išprusimo aspektas, glaudžiai susijęs su pačia politinio išprusimo samprata, yra politinį išprusimą lemiantys veiksniai. Vieni autoriai pabrėžia struktūrinio lygmens veiksnius (pvz., politinę, rinkimų sistemas)⁵ ir galimą jų įtaką politiniam išpru-

¹ Šis lietuviškas terminas yra angliškojo *political sophistication* atitikmuo, priskirtas pačios autorės. Politinio išprusimo temai skirtų akademinų darbų lietuvių kalba pasigendama, tad šiame straipsnyje vartojami pasirinkti vertiniai yra diskutuoti. Vis dėlto būtent terminas *išprusimas* geriausiai atspindi angliškojo turinį. Kaip ir teigiama tolesnėse straipsnio dalyse, lietuviškų atitikmenų problema tebėra aktuali.

² Luskin R. C., „Explaining Political Sophistication“, *Political Behavior* 12 (4) (Dec. 1990).

³ Lupia A., McCubbins M. D., Popkin S. L., *Elements of Reason. Cognition, Choice and the Bounds of Rationality*, Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

⁴ Zaller J. R., *The Nature and Origins of Mass Opinion*, Cambridge: Cambridge University Press, 1992.

⁵ Gordon S. B., Segura G. M., „Cross National Variation in the Political Sophistication of Individuals: Capability or Choice?“, *The Journal of Politics* 59 (1), February 1997.

simui. Kiti linkę teigti, jog reikia tirti būtent individualaus lygmens veiksnius – individo išsilavinimą, gaunamas pajamas ar naudojamąsi informacijos priemonėmis (pvz., spauda), nes būtent šie veiksniai turėtų lemti piliečių politinio išprusimo lygį⁶. Dar vienas svarbus individualaus lygmens aspektas – diskusijos, pokalbiai apie politiką su aplink esančiais žmonėmis, kurių metu disponuojama tam tikru informacijos apie politiką kiekiu. Galima teigti, jog dažnos diskusijos politinėmis temomis turi teigiamos įtakos jose dalyvaujančiųjų politiniam išprusimui.

Taigi pagrindinis šio straipsnio tikslas – išanalizavus įvairias politinio išprusimo sampratas ir politiniam išprusimui tirti naudojamus kintamuosius, užsienio autorių įžvalgas pritaikyti politinio išprusimo lygiui ir jį lemiantiems veiksniams matuoti Lietuvoje. Analizuojamos skirtingos su politiniu išprusimu susijusios sąvokos, paties politinio išprusimo sampratos, trumpai pristatomos politinio išprusimo sudedamosios dalys: faktinės politinės žinios ir domėjimasis politika. Kartu aptariamas aktualus metodologinis klausimas – kokie kintamieji naudotini politinio išprusimo tyrimams ir ar tiriant politinio išprusimo lygį Lietuvoje reikėtų naudotis užsienio autorių išskirtais kintamaisiais. Nuo klausimo, kas yra politinis išprusimas ir kaip geriausia jį išmatuoti, neatsiejamas kitas svarbus aspektas – galintys jį lemti veiksniai, tad šiame straipsnyje analizuojami individualaus lygmens veiksniai, galbūt turintys įtakos politinio išprusimo lygiui. Remiantis 2008 m. apklausos duomenimis, empirinėje dalyje konstruojamas politinio išprusimo indeksas ir tikrinama, kokie individualaus lygmens veiksniai lemtingi politinio išprusimo lygiui Lietuvoje.

---

⁶ Luskin, 1990.

1. Kas yra politinis išprusimas?

1.1. Sąvokos ir teorijų kontekstas

Greta politinio išprusimo akademinėje literatūroje aptinkamos ir šios giminingos sąvokos: politinės žinios (angl. *political knowledge*), politinė kompetencija (angl. *political competence*), politinis sąmoningumas (angl. *political awareness*), politinis ekspertiškumas (angl. *political expertise*), politinis veiksmingumas (angl. *political efficacy*), tad kyla klausimas, ar visos jos iš esmės apibrėžia tą patį individo santykį su politika. Be to, nėra vienodos nuomonės, koks politinio išprusimo ir politinio dalyvavimo santykis: ar politiškai išprusęs pilietis kartu būtinai yra pilietiškai aktyvus. Autoriai įvairiai traktuoja sąvokas, susijusias su politiniu išprusimu. Štai R. C. Luskinas sąvokas „politinis išprusimas“, „politinis ekspertiškumas“ (angl. *political expertise*) ir „kognityvus sudėtingumas“ (angl. *cognitive complexity*) laiko sinonimais, nurodančiais individo turimo politinio žinojimo kiekį ir sistemingumą⁷. C. N. Lawrence'as analizuoja tiek politinio ekspertiškumo, tiek politinių žinių, tiek politinio sąmoningumo sąvokas. Kadangi politinis ekspertiškumas matuojamas individo faktinių žinių apie politiką kiekiu, tai, žinant pastarąjį, kartu galima nustatyti individo politinio išprusimo lygį. Iš esmės pritariama, kad politinis išprusimas tikrai atspindi individo žinias apie politiką (angl. *political knowledge*)⁸. Dar viena sąvoka, kuri gali būti aptinkama politinio raštingumo kontekste, – politinė kompetencija (angl. *political competence*). Iš A. Lupia'os ir M. D. McCubbins'o argumentų galima suprasti, kad politinė kompetencija vertintina kaip tam ti-

⁷ Luskin R. C., „Political Psychology, Political Behavior, and Politics: Questions of Aggregation, Causal Distance, and Taste“, J. H. Kuklinski (ed.), *Thinking About Political Psychology*, Cambridge: Cambridge University Press. 220 p.

⁸ Lawrence C. N., *Should Voters Be Encyclopedias? Measuring the Political Sophistication of Survey Respondents*, p. 1–7, < http://www.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/1/9/7/8/2/pages197820/p197820-1.php >.

kras individo gebėjimas priimti racionalius sprendimus, pavyzdžiui, balsuojant. Teigiama, jog šiuo atveju individas nebūtinai turi turėti daug išankstinių žinių, nes tai, ko jam reikės apsisprendžiant, galės sužinoti iš aplinkos⁹. Taigi, remiantis šiais autoriais, politinį individo išprusimą (suvokiamą kaip individo žinios apie politiką) ir jo politinę kompetenciją galima traktuoti kaip du skirtingus dalykus, kurių pirmasis nebūtinai lemia antrąjį. Kita politinio išprusimo kontekste aptinkama sąvoka – politinis sąmoningumas (angl. *political awareness*). J. R. Zalleris politinį sąmoningumą traktuoja kaip individų siekį gauti informacijos bei gebėjimą ta informacija adekvačiai naudotis siekiant perprasti politinius procesus. Politinis sąmoningumas suvokiamas kaip tam tikras individo santykis su viešaisiais reikalais, būtent kaip supratimas ir domėjimasis jais¹⁰. Ar politinis sąmoningumas ir politinis išprusimas yra tapatūs – diskutuotinas klausimas, vis dėlto galima teigti, kad politinis išprusimas sietinas su politinių procesų supratimu ir domėjimusi jais, o politinis sąmoningumas – su politiniu veiksmingumu, – t. y. kartu su savęs, kaip galinčio daryti įtaką politiniams procesams individo, suvokimu bei aktyviu politiniu dalyvavimu.

W. Russellas Neumanas pabrėžia iš skirtingų socialinių mokslų disciplinų ateinančių sąvokų, kurios vartojamos politinio išprusimo kontekste, įvairovę. Teigiama, jog į politinį išprusimą galima žvelgti iš trijų socialinių mokslų: sociologijos, psichologijos bei politikos mokslų, perspektyvos¹¹. Ši išvalga svarbi, nes iliustruoja politinio išprusimo, kaip sąvokos, daugialypiškumą. Skirtingų politikos mokslų

⁹ Lupia A. and McCubbins M. D., „The Institutional Foundations of Political Competence: How Citizens Learn What They Need to Know“, Lupia A., McCubbins M. D., Popkin S. L., *Elements of Reason. Cognition, Choice, and the Bounds of Rationality*, Cambridge: Cambridge University Press, 2000, p. 47–51

¹⁰ Zaller, p. 19–21.

¹¹ Russell Neuman W., *The Paradox of Mass Politics: Knowledge and Opinion in the American Electorate*, p. 193: < <http://books.google.com/books?id=wsJw8qPfpJAC&pg=PP1&dq=Paradox+of+Mass+Politics:+Knowledge+and+Opinion+in+the+American+Electorate&cd=1#v=onepage&q=&f=false> >.

teorių – racionalaus pasirinkimo, viešosios komunikacijos ir politinės psichologijos – atstovai savo darbuose analizuoja įvairius politinio išprusimo aspektus. Pirmųjų dviejų teorių atstovai savo darbuose didelę reikšmę skiria žinių, informacijos srautams, su kuriais susiduria ir kuriuos turi apdoroti individai. Štai P. M. Snidermanas, R. A. Brody ir P. E. Tetlockas, nagrinėdami piliečio pasirinkimus balsuojant bei tų pasirinkimų pagrįstumą / racionalumą, daug dėmesio skiria būtent individo turimam politinių žinių kiekiui. Anot jų, politiškai išprusęs individas turi pasižymėti šiomis tarpusavyje susijusiomis savybėmis: tendencija daug dėmesio skirti politikai, turėti daug paruoštos informacijos apie ją, suprasti daugialypius argumentus, „už“ ir „prieš“ dėl pozicijos tam tikrais politiniais klausimais ir gebėjimą suprasti šiuos argumentus tarpusavyje siejančius ryšius¹². Taigi pabrėžiamos žinios apie politiką, kurias individas yra sukaupęs, ir jo motyvacija, noras domėtis politiniais procesais. Teigiama, kad politiškai išprusęs individas, turintis žinių apie politiką, priima racionalų / pagrįstą sprendimą, susieja jį su savo politinėmis nuostatomis¹³. Vadinasi, politinis išprusimas gali lemti individo racionalų pasirinkimą: skirtingi individų politinio išprusimo lygiai savaip veikia jų politinius pasirinkimus. O štai politinės psichologijos atstovai daugiau dėmesio kreipia į individo mąstymo ir supratimo lygmeniu vykstančius procesus, naudojasi psichologijos mokslo teorijų prielaidomis. Čia analizuojami individo žinių, informacijos įsisavinimo bei apdorojimo procesai.

1.2. Politinio išprusimo sampratos

Gilinantys į politiniam išprusimui skirtus mokslinius darbus nesunku pastebėti, kad yra ne viena samprata, kas laikytina politiniu išprusimu ir kokie reikalavimai turėtų būti keliami politiškai išprusiam

¹² Sniderman P. M., Brody R. A., Tetlock P. E., *Reasoning and Choice. Explorations in Political Psychology*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999, p. 21.

¹³ Ten pat, p. 23.

piliečiui. „Klasikine“ būtų galima laikyti politinio išprusimo sampratą, kuria savo darbuose remiasi D. E. Campbellas ir jo kolegos bei P. E. Converse'as. Šių autorių įsitikinimu, ypač didelė reikšmė turi būti teikiama individų politinių nuostatų ideologijai. Politiškai išprususiu laikomas asmuo, kurio politinių požiūrių, nuostatų sistema yra plati, organizuota ir vienijama tam tikros ideologijos. Kaip teigia E. R. A. N. Smithas, individų politinio išprusimo samprata, išryškėjanti P. E. Converse'o darbuose, yra individų „įsitikinimų sistemos“, kurios pasižymi šiais bruožais: 1) nuomonių diapazonu – politinių klausimų, apie kuriuos turima nuomonė, kiekiu, 2) požiūrių nuoseklumu – kiek turima nuoseklių požiūrių, atspindinčių šabloną „liberalu“ ar „konservatyvu“¹⁴. Tik nedidelis procentas respondentų A. Campbello ir kolegų bei P. E. Converse'o tyrimuose buvo priskirti prie politiškai išprususiųjų. „Klasikinė“ nuostata, kas laikytina politiniu išprusimu, sulaukė nemažai vėlesnių autorių kritikos dėl per didelės ideologijai teikiamos reikšmės ir specifinių piliečiams užduodamų klausimų (respondentai prašomi nurodyti, ar jie pritaria / nepitaria partijų pozicijai tam tikrais politikos įgyvendinimo klausimais). Žvelgiant iš metodologinės pusės svarbu pabrėžti, kad tokiais klausimais tiriama, ką individas mano apie politiką, pritaria ar nepitaria vienoms ar kitoms vertybėms, o ne kaip ir kiek suvokia pačius politinius procesus.

Verta pereiti prie kitų, vėlesnių politinio išprusimo sampratų, kurios iš esmės nepaneigė, kad politiškai išprusęs individas – galbūt turintis ideologiją asmuo, tačiau siūlė atsiriboti nuo ideologijos akcentavimo ir pabrėžti politinių procesų suvokimą bei supratimą, žinių apie politiką svarbą. Šiame straipsnyje jau minėtas J. R. Zalleris rašo, kad faktinės individo žinios atspindi jo politinį sąmoningumą: norint jį išmatuoti, reikia naudoti testus, tikrinančius respondentų neutralią

---

¹⁴ Smith E. R. A. N., *The Unchanging American Voter*, University of California Press, 1989, p. 4, < http://books.google.com/books?id=sgI08EzfmmMC&printsec=frontcover&source=gbs_navlinks_s#v=onepage&q=&f=false >.

faktinę informaciją apie politiką¹⁵. M. X. Delli Carpini'o teigimu, šiuo metu apskritai didėja mokslinis susidomėjimas politiniais faktais – individų turima informacija apie politiką, nors anksčiau, anot jo, buvo išskirtinai domimasi piliečių politinių požiūrių bei nuostatų formavimusi¹⁶. Kartu pritariama pozicijai, jog politiškai išprusęs pilietis geriau supranta politinius procesus, turi daugiau informacijos ir geba adekvačiai ja pasinaudoti, turi politines nuostatas (tačiau jos nebūtinai yra stabilios ir nekinta bėgant laikui), yra atsparesnis politinio elito manipuliacijoms ir suvokia politinių partijų pozicijų skirtumus. Kita vertus, nuostata remtis vien faktinių žinių apie politiką tikrinimu ir politinį išprusimą suvokti tik kaip faktines politines žinias (angl. *political knowledge*) taip pat gali būti kvestionuojama. Metodologiškai keblu sukurti tokią matavimo sistemą, kurioje respondentams pateikiami klausimai geriausiai tikrintų jų žinias, nebūtų nei per lengvi, nei per sunkūs. Kelias dešimtis politines žinias tiriančių klausimų sugalvoti yra nesunku, tačiau neaišku, ar gauti rezultatai iš tiesų geriausiai atspindės tiriamųjų politinio išprusimo lygį. Svarbiausia, anot M. X. Delli Carpini'o ir S. Keeterio, nuspręsti, ką piliečiai turi žinoti, ir respondentams užduoti tokius faktines žinias tiriančius klausimus, kurie geriausiai diferencijuotų respondentus, pasižymėtą maža spėjimo galimybe¹⁷. Autoriai teigia, kad respublikinės santvarkos valstybėje piliečiai turėtų žinoti politinius lyderius, politines partijas, tuometines politines sąjungas, tad iš esmės tam, kad būtų iširtas jų politinių žinių lygis, užtektų užduoti penkis faktines žinias tikrinančius klausimus.

Kita vertus, yra ir kiek platesnių politinio išprusimo sampratų, kurios apima ne tik individo politinių procesų, veikėjų supratimo,

---

¹⁵ Zaller, p. 21

¹⁶ Delli Carpini M. X., Keeter S., „Measuring Political Knowledge: Putting First Things First“, *American Journal of Political Science* 37 (4), November 1993, p. 1179 (JSTOR).

¹⁷ Delli Carpini, Keeter, p. 1179–1184.

suvokimo aspektą, bet ir „gebėjimą priskirti“. Štai W. Russellas Neumanas politinį išprusimą laiko deriniu trijų dimensijų, kurių pirmoji apima individo politinį domėjimąsi, atidumą, antroji – faktines žinias apie politiką, trečioji – tų politinių žinių suvokimą ir taikymą (angl. *political conceptualization*), kai taikymas suprantamas kaip individo nuomonė, požiūris į tam tikrus politinius klausimus¹⁸. Antrasis ir trečiasis aspektai panašūs į tai, ką R. C. Luskinas traktuoja kaip politinio išprusimo aspektus – „atpažinimą ir supratimą“ (angl. *recognition and understanding*) ir „aktyvų naudojimą“ (angl. *active use*)¹⁹. „Atpažinimas ir supratimas“ turėtų rodyti, kad politiškai išprusęs individas turėtų turėti abstraktų supratimą – pavyzdžiui, kas laikytina liberalumu, konservatyvumu, kas turi svarbiausius politinius postus valstybėje. „Aktyvus naudojimas“ būtų suprantamas kaip individo gebėjimas šias žinias taikyti „praktiškai“, t. y. gebėjimas politinėms partijoms priskirti atitinkamą vietą kairės / dešinės skalėje, partijoms priskirti pozicijas tam tikrais politiniais klausimais (pvz., atsakyti į klausimą, kuri partija skatintų paramą verslui, konkurencingumą ir laisvosios rinkos funkcionavimą). Tad, norint išsamiai ištirti piliečių politinį išprusimą, būtų naudinga patikrinti tiek abstraktų supratimą, faktines žinias, tiek gebėjimą žinias taikyti praktiškai.

Dar vienas svarbus aspektas – individo *domėjimasis politika*, dėl kurio vienodos nuomonės nėra. Kyla diskusijų, ar tai yra būtina politinio individo išprusimo sudedamoji *dalis*, ar *veiksny*s, lemiantis politinį išprusimą. R. C. Luskinas linkęs domėjimąsi politika traktuoti kaip veiksnį, turintį įtakos individo politiniam išprusimui²⁰. Tad, viena vertus, kuo labiau individas domisi politika, tuo labiau jis turėtų būti politiškai išprusęs. Kita vertus, galima teigti, kad politiškai išprusęs individas yra būtent besidomintis politika individas,

¹⁸ Russell Neuman, p. 54.

¹⁹ Luskin R. C., „Measuring Political Sophistication“, *American Journal of Political Science* 31, issue 4 (EBSCO), p. 877–881.

²⁰ Luskin, 1990, p. 348. .

o motyvacija kaupti žinias – jau politinio išprusimo rodiklis. Politinis išprusimas – intelektinis ar pažintinis individo išitraukimas į viešuosius reikalus, dėmesys politikai ir jos supratimas. Dar vieną aspektą, susijusį su domėjimusi politika, galima išvelgti W. E. Sariso argumentuose: skirtingu intensyvumu politika besidomintys individai skirtingai savo galvose „laiko“ žinias apie politiką. Besidomintieji politika išgirstą naują informaciją susieja su turimomis žiniomis, o nesidomintieji naujiems faktams didelės svarbos neteikia, jų neanalizuoja²¹. Taigi būtų galima teigti, kad domėjimasis politika – svarbus asmens politinio išprusimo aspektas greta kitų – faktinių politinių žinių ir praktinio gebėjimo jas pritaikyti.

1 lentelė. Politinio išprusimo sampratos

<i>Atstovai</i>	<i>Politinio išprusimo samprata</i>	<i>Politinį išprusimą sudarantys elementai</i>
A. Campbello, P. E. Converse'as, D. Stokesas, W. Milleris	Ideologijos vienijama politinių įsitikinimų sistema	Nuostatos dėl politinių klausimų, pritarimas / nepritarimas vykdomai politikai
R. C. Luskinas	Individo politinės žinios, gebėjimas jas pritaikyti praktiškai	Politinės žinios: „atpažinimas ir supratimas“; „aktyvus naudojimas“
M. X. Delli Carpini's, S. Keeteris	Faktinės žinios apie politiką	Faktinės žinios apie politines partijas, veikėjus, konstitucines nuostatas
J. R. Zalleris	Žinių apie politiką turėjimas ir siekis jas kaupti	Faktinės žinios apie politiką, domėjimasis politika
W. Russellas Neumanas	Trijų dimensijų – politinių žinių, gebėjimo jas taikyti, motyvacijos jas kaupti – derinys	Faktinės žinios apie politiką, praktinis žinių taikymas, domėjimasis politika

²¹ Saris W. E. and Sniderman P., eds., *Studies in Public Opinion: Attitudes, Nonattitudes, Measurement Error, and Change*, 2004, p. 23–25, <<http://books.google.com/books?id=g-LPqbcZPQC&pg=PA59&dq=W.+E.+Saris&cd=1#v=onepage&q=W.%20E.%20Saris&f=false>>.

Taigi, kaip matyti iš sampratų įvairovės, vienos nuostatos, kas laikytina politiniu išprusimu, nėra. 1 lentelėje stengiamasi tam tikra prasme susisteminti akademinėje literatūroje aptinkamas politinio išprusimo sampratas.

2. Politinį išprusimą lemiantys veiksniai

Politinį išprusimą lemiančius veiksnius galima skirti į dvi grupes: *struktūrinius* ir *individualaus* lygmenis. *Struktūrinių* veiksmių pavyzdžių būtų nemažai: informacinis švietimas, elito pastangos skleisti informaciją visuomenei, skatinimas lavintis tam tikromis reformomis ir kt. Kita vertus, politinį išprusimą lemiančiais veiksniais gali tapti vyraujanti partinė ar rinkimų sistema. Pastarųjų įtaką piliečių politiniam išprusimui tyrė S. B. Gordonas ir G. M. Segura. Šie autoriai daro prielaidą, jog politinis išprusimas priklauso ne tik nuo paties individo pasirinkimo domėtis politika, kaupiti žinias, bet ir nuo galimybių tą informaciją gauti, t. y. nuo žinių apie politiką kiekio, kuris patenka į viešąją erdvę ir yra su nedidelėmis informacijos ieškojimo sąnaudomis prieinamas piliečiams. Informacijos kiekis priklauso nuo dviejų struktūrinių veiksmių – valstybėje vyraujančios partinės ir rinkimų sistemų. Anot B. Gordono ir G. M. Seguros, kuo daugiau partijų politinėje sistemoje, tuo labiau jos siekia išsiskirti vienos iš kitų, pabrėžti, kuo skiriasi jų pozicijos tam tikrais politiniais klausimais, supažindinti rinkėjus su programų skirtumais, tad stengiasi, kad piliečius pasiektų kuo daugiau politinės informacijos. Proporcinėse rinkimų sistemose taip pat yra didesnė tikimybė, jog partijos, konkuruojančios nacionaliniu lygmeniu, bus suinteresuotos didesniu rinkėjams prieinamos politinės informacijos kiekiu – tad politinė bei konstitucinė valstybės sandara nulemia, kiek informacijos apie politiką pasiekia piliečius. Kartu kuo daugiau informacijos pasiekia individus, tuo labiau šie linkę ją įsisavinti ir naudotis, tad ir jų politinio

išprusimo lygis kyla²². Kita vertus, tiriant tik struktūrinius politinį išprusimą lemiančius veiksnius, neatsižvelgiama į tai, kiek piliečiai politinių žinių įsisavina ir kaip jas panaudoja. Lyginamosios analizės patikimumas taip pat galėtų būti ginčytinas – skirtingose valstybėse politinėms žinioms tikrinti naudojami panašūs klausimai, tačiau neatsižvelgta į politinės valstybių sandaros skirtumus. Lietuvos atvejį įtraukti į lyginamąją struktūrinių veiksnių analizę apskritai būtų nadinga, tačiau tai jau už šio straipsnio ribų.

Kokią reikšmę piliečių politiniam išprusimui turi individualaus lygmens veiksniai? Visų pirma galima daryti prielaidą, kad individo politinis išprusimas priklauso nuo tam tikrų jo turimų savybių bei gebėjimų – t. y. teigti, jog ne aplinkos, struktūriniai, o vidiniai, su pačiu individu tiesiogiai susiję veiksniai nulemia jo politinio išprusimo lygį. Galima aptikti nuomonę, kad tam tikri individo turimi išteklių – išsimokslinimo lygis ir pajamos – gali lemti jo politinį išprusimą. Žemas išsimokslinimo lygis bei menkos pajamos lemia, kad individas turės mažiau politinių žinių, bus mažiau politiškai įsitraukęs²³. Individualaus lygmens veiksnių galima įvardyti nemažai, tačiau ne visi jie yra lengvai ištiriami. Kai kurie jų, kaip antai intelektiniai gebėjimai, yra susiję tik su individualiais asmens bruožais, kiti – su jo pasirinkimu, apsisprendimu, likusieji – su tam tikra individą supančia aplinka – išsilavinimu, darbe turimomis pareigomis, bendravimu su aplinkiniais. Kita vertus, bandant išskirti atskirus veiksnius, susiduriama su šiame straipsnyje jau minėta problema: kiekvienas veiksnys gali daryti įtaką politinio išprusimo lygiui ir kartu lemti kitą veiksnį, ir atvirkščiai, tad į tai svarbu atsižvelgti. Remiantis R. C. Luskinu, galima išskirti tris individualaus lygmens aspektus, lemiančius

²² Gordon S. B., Segura G. M., „Cross National Variation in the Political Sophistication of Individuals: Capability or Choice?“, *The Journal of Politics* 59 (1), February 1997, p. 144.

²³ McCann J. A., Lawson C., „Presidential Campaigns and the Knowledge Gap in Three Transitional Democracies“, *Political Research Quarterly* 59 (13), 2006, p. 13–14.

individo politinio išprusimo lygį: galimybes (angl. *opportunities*), gebėjimus (angl. *abilities*) ir motyvaciją. Individui palankias galimybes šis autorius suvokia kaip informaciją, kuri jam yra pasiekiamą ir kuria jis gali pasinaudoti: įgyti išsilavinimą ir naudotis spauda kaip informacijos šaltiniu. Kitas aspektas – individo gebėjimai, kuriuos rodo jo intelektas. Trečiasis aspektas – motyvacija – apibrėžiamas kaip vidinė individo nuostata domėtis politika²⁴. Remdamasis šiais trimis aspektais, R. C. Luskinas išskiria kintamuosius, tam tikru būdu galinčius lemti individo politinį išprusimą: išsilavinimas, intelektas, turimos pareigos, domėjimasis politika, naudojimas spauda kaip informacijos priemone, siekiant informacijos apie politiką, kartu paminėdamas „šalutinius“ kintamuosius, kurie taip pat galėtų turėti įtakos: tėvų domėjimasis politika, amžius, lytis bei rasė. Vis dėlto domėjimosi politika aspektą dėl jau minėtų priežasčių geriau įvardyti kaip paties politinio išprusimo sudedamąją dalį. Įvertinti piliečio intelektą būtų naudinga, tačiau ir pats R. C. Luskinas pripažįsta, kad tai atlikti yra sudėtinga.

Dar vienas aspektas, į kurį verta kreipti dėmesį tiriant politinį išprusimą lemiančius veiksnus, – diskusijos politiniais klausimais su aplinkiniais. Galima daryti prielaidą, kad politinį asmens išprusimą didina kalbėjimasis su aplinkiniais politinėmis temomis. Tokie pokalbiai ir diskusijos gali būti traktuojami ne tik kaip informacijos apie politiką šaltiniai, bet ir kaip postūmis juose dalyvaujantiems domėtis politika. Esama nuomonių, jog individams nebūtina sukaupti daug politinių žinių, nes jų trūkumą gali atstoti informacija, gauta iš aplinkinių: šio požiūrio šalininkai, pavyzdžiui, A. Lupia ir M. McCubbinsas²⁵, iš esmės skeptiškai vertina politinio išprusimo reikšmę ir teigia, kad net mažai žinių turintys piliečiai geba balsuoda-

²⁴ Luskin, 1990, p. 331–334.

²⁵ Lupia A., McCubbins M. D., „The Institutional Foundation of Political Competence: How Citizens Learn What They Need To Know“, Lupia A., McCubbins M. D., Popkin S. L. (eds.), *Elements of Reason. Cognition, Choice and the Bounds of Rationality*, Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

mi rinktis racionaliai. Jiems sistemingų politinių žinių trūkumą gali kompensuoti reikiama informacija, gaunama iš aplinkos. Į pokalbius politinėmis temomis galima žiūrėti ir kitu kampu. Štai S. D. McClurgas, analizuodamas, kaip piliečio socialiniuose tinkluose egzistuojantis politinės informacijos kiekis lemia tinklų narių politinį aktyvumą, teigia, jog politinių žinių kiekis, politinis ekspertiškumas turi ryšį su aktyviu dalyvavimu. Daugiau politinių žinių turintys politinių diskusijų dalyviai gali teikti kitiems dalyviams informaciją apie politiką ir tai pastariesiems gali padėti formuoti savo politines nuostatas²⁶. Tai leistų daryti prielaidą, kad individai, tarpusavyje diskutuodami apie politiką, dalijasi informacija ir savo sukauptomis politinėmis žiniomis, galbūt diskutuoja apie turimas politines nuostatas. Diskusijų politinėmis temomis reikšmingumas analizuojamas ir kitais aspektais, pavyzdžiui, tiriama, koks diskusijų politinėmis temomis ir politinio išitraukimo (angl. *political engagement*) ryšys; *diskusijų politinėmis temomis* kintamasis įtraukiamas į politinių žinių bei domėjimosi politika analizę²⁷. Vis dėlto, siejant diskusijas apie politiką su politiniu išprusimu, reikia atsižvelgti į tai, koks pačių diskusijų apie politiką turinys, kokios temos nagrinėjamos, ar faktinė politinė informacija, kuria dalijamasi, yra teisinga, kaip dažnai diskutuojama (iš esmės – koks paties pokalbio ekspertiškumas) – čia būtų reikalingas kokybinis tyrimas. Nepaisant šių pastabų, galima daryti prielaidą, kad diskusijos su aplinkiniais apie politiką darytų poveikį jų dalyvių politiniam išprusimui.

Remiantis šiose straipsnio dalyse pristatyta teorine politinio išprusimo ir jį lemiančių individualaus lygmens veiksnių analize, tiriant Lietuvos atvejį, galima kelti šias hipotezes:

²⁶ McClurg S., „The Electoral Relevance of Political Talk: Examining Disagreement and Expertise Effects in Social Networks on Political Participation“, *American Journal of Political Science* 50 (3), July 2006, p. 737.

²⁷ Verba S., Burns N., Schlozman K. L., „Knowing and Caring about Politics: Gender and Political Engagement“, *Journal of Politics* 59 (4), Nov. 1997, p. 1054–1057.

- 1 hipotezė: politinį individo išprusimą lemia jo išsilavinimas.*
2 hipotezė: politinį individo išprusimą lemia naudojimas informacijos priemonėmis siekiant gauti žinių apie politiką.
3 hipotezė: politinį individo išprusimą lemia diskusijos su aplinkiniais apie politiką.

3. Politinis išprusimas ir Lietuvos atvejis

3.1. Kintamųjų politiniam išprusimui tirti pritaikomumas Lietuvos atvejui. Ateities tyrimų perspektyvos

Didesnioji dalis politinio išprusimo tyrimų, kurie buvo atliekami jau nuo praėjusio šimtmečio vidurio (dar nebūtinai vartojant politinio išprusimo sąvoką), buvo vykdomi JAV. Tad gali kilti klausimas, ar jų kintamuosius bei teorines išvalgas galima adekvačiai pritaikyti Lietuvai, turint omenyje, kad ši – posovietinė valstybė. Pirma, reikia atsižvelgti į tai, jog Lietuva – jauna demokratinė šalis, neturinti senų demokratiškos tradicijų, kaip Vakarų valstybės: partijos neturi labiau išsiskiriančių ideologinių nuostatų, nėra ryškių klasikinių takoskyrų, struktūruojančių visuomenę, nėra gilios pilietinės visuomenės tradicijos. Antra, darant prielaidą, jog tokie struktūriniai veiksniai kaip, pavyzdžiui, partinė sistema, Lietuvoje ir JAV yra skirtingi (vien tai, kad JAV iš esmės egzistuoja dvipartinė, o Lietuvoje – daugiapartinė sistema), tų politinio išprusimo kintamųjų, kurie tiko JAV, nebūtų galima visai tiesiogiai taikyti Lietuvai. Prisimenant, jog politiškai išprusęs individas turėtų suvokti politinės kairės ir dešinės skirtumus, gebėti identifikuoti politines partijas ideologiniame spektre, žinoti, kokia kurios partijos pozicija reikšmingais politiniais klausimais, galimus Vakarų valstybių ir Lietuvos skirtumus svarbu analizuoti išsamiau. JAV faktiškai egzistuoja dvi relevantinės partijos – res-

publikonai ir demokratai, kurios stengiasi pabrėžti savo skirtumus politiniais klausimais ir pelnyti tam tikros rinkėjų dalies palankumą. Tad kas yra politinė kairė ir politinė dešinė, kas yra konservatyvu / liberalu (nors šios skirtys JAV turėtų kiek kitokią reikšmę nei Vakarų Europoje), piliečiai teoriškai galėtų gebėti skirti. Kalbant apskritai apie Vakarų demokratijas, nors ideologinės partijų skirtys turi tendenciją mažėti, daugėja „catch all“ tipo partijų, tačiau klasikinė kairės / dešinės skirtis išlieka. „Kairė Vakaruose siejama su rinkos reguliavimu, gerovės valstybe, skurdiesiems visuomenėms sluoksniams palankia socialine politika, [...] kosmopolitizmu, antiklerikalizmu, asmeninės laisvės moralinių sprendimų srityje gynimu, o dešinė – su nereguluojama laisvąja rinka, mažesniais mokesčiais ir menkesne socialine apsauga, su turtingųjų interesų ginimu, [...] moralinių autoritetų akcentavimu, religinių, šeimos vertybių gynimu.“²⁸ Tad galima daryti prielaidą, kad tirti Vakarų demokratijų piliečių žinias apie ideologijas bei partijas, kurios joms priskiriamos, yra prasminga ir galima tikėtis reprezentatyvių rezultatų. Viešojoje erdvėje ir partijų vykdomoje politikoje ideologiniai kairės / dešinės skirtumai turėtų atsispindėti. Analizuojant Lietuvos atvejį, klausimai apie kairę / dešinę ir joms priklausančias partijas (tai, kaip jie formuluojami Vakarų valstybėse atliekamuose tyrimuose) keltų problemų. Lietuvoje vyrauja daugiapartinė sistema, kurioje didžiosios partijos ideologine prasme ryškių, nuoseklių skirčių neturi. Sunku būtų nustatyti, kokia klasikinė ideologija būtų priskirta vienai ar kitai Lietuvos partijai, nes kiekviena jų turi kelių politinių ideologijų bruožų. Kaip teigia A. Ramonaitė, kairės / dešinės skirtis Lietuvos rinkėjai sunkiau atpažįsta ir pritaiko, o viena to priežasčių yra tai, jog tiek eiliniai piliečiai, tiek politikos ekspertai, tiek pačios politinės partijos kairės / dešinės turinį supranta ir interpretuoja skirtingai²⁹. Tai leidžia daryti išvadą,

²⁸ Ramonaitė A., *Posovietinės Lietuvos politinė anatomija*, Vilnius: Versus aureus, 2007, p. 51.

²⁹ Ten pat, p. 61.

jog tiriant politinį išprusimą Lietuvoje ir tikintis, kad respondentai įvardys kairės / dešinės skirtumus ir gebės Lietuvos partijas priskirti prie atitinkamų ideologijų taip, kaip tikimasi iš Vakarų valstybėse gyvenančių piliečių, rezultatai nebus adekvatūs. Jei ekspertai nesutaria, kur ideologinėje skalėje turėtų būti viena ar kita Lietuvos partija, tikėtis, kad piliečiai atsakys „teisingai“, būtų sunku. Tad su partinėmis ideologijomis (klasikine prasme) susijusių klausimų į politinio išprusimo tyrimą įtraukti nevertėtų. Galbūt ateityje politinio išprusimo tyrime būtų galima pamėginti suformuluoti klausimus, susijusius su ekonomine kairės / dešinės skirtimi – t. y. respondentų klausti, kuri partija labiau pabrėžia laisvosios rinkos, paramos verslui klausimus, o kuri pasisako už didesnę valstybės kišimąsi ir rinkos reguliavimą. Darant prielaidą, jog ekonominė kairės / dešinės skirtis piliečiams Lietuvoje būtų suprantama, o ir partijų pozicijų skirtumų socialiniais ekonominiais klausimais bent iš dalies yra³⁰, reikėtų patikrinti, ar respondentai gebėtų pasakyti, kuri partija būtų labiau linkusi remti liberalią ideologiją, o kuri – kairesnes pozicijas. Tai bent iš dalies atitiktų klausimus, kurie buvo naudoti užsienio autorių tyrimuose – pavyzdžiui, klausimus, kurių tinkamumą testavo R. C. Luskinas JAV. Respondentų buvo prašoma, kad jie „liberalus“ ir „konservatorius“ išrikiuotų prie teiginių, kaip antai „valstybės garantuojamos darbo vietos ir pragyvenimo lygis“³¹. Kita vertus, svarbu pažymėti, kad JAV kairės / dešinės, konservatyvumo / liberalumo supratimas skiriasi nuo esamo kitose Vakarų valstybėse. Kokie klausimai turėtų ateityje būti užduodami politinio išprusimo tyrimuose Lietuvoje – svarbi tema, tačiau kaip politinis išprusimas matuotinas turint pastaraisiais metais vykdomų piliečių apklausų duomenis?

³⁰ Ramonaitė A., „Vertybių kova Lietuvos politikoje: dėl ko ir su kuo kovojama?“, Jan-kauskas A. (sud.), *Lietuva po Seimo rinkimų* 2008, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009, p. 17–21.

³¹ Luskin R. C., „Measuring Political Sophistication“, *American Journal of Political Science* 31, issue 4, p. 880.

Pereinant prie klausimų, kurie šiuo metu užduodami apklausose Lietuvoje, matyti, kad susiduriama su panašiais, kaip ir kitose valstybėse, ribotumais. Pirma – atsitiktinis, proginis tokių tyrimų pobūdis. Pavienių politinio išprusimo klausimų galima rasti visuomenės apklausose, vykdomose prieš rinkimus ar po jų, tačiau klausimų kiekis ir turinys dažnai kinta, tad, pavyzdžiui, ištirti politinio išprusimo kaitą bėgant laikui toje pačioje valstybėje darosi keblu. Be to, matyti, jog užduodami klausimai skirti tik tam tikrai sričiai – svarbiausiems valstybės veikėjams atpažinti. Tačiau „supratimo“, „priskyrimo“, aktyvaus naudojimo gebėjimų reikalaujančių klausimų pasigenda ma. Kitoje straipsnio dalyje analizuojami reprezentatyvios 2008 m. Lietuvos gyventojų apklausos duomenys. Joje tėra pateikiami penki „atpažinimo“ klausimai. Kai kurie užsienio autoriai nedidelį klausimų skaičių, vertinant politinį išprusimą, laiko tyrimo ribotumu. Kita vertus, galima prisiminti jau ne kartą šiame straipsnyje minėtą M. X. Delli Carpini: penki klausimai šiam autoriui leidžia pakankamai adekvačiai įvertinti bendrą politinių žinių lygį. Lietuvoje vykdytoje apklausoje, kurios duomenimis naudotasi tiriant politinio išprusimo lygį ir jį lemiančius veiksnius, suformuluoti klausimai yra savotiški Delli M. X. Carpini'o tyrimo klausimų atitikmenys. Į Lietuvos atvejo analizę įtraukiamas ir *domėjimosi politika* aspektas – jo, kaip sudeamosios politinio išprusimo dalies, svarba buvo aptarta pirmosiose straipsnio dalyse. Reikia pripažinti, kad šiuo atveju, remiantis turimais empirinio tyrimo duomenimis, analizuojami tik tam tikri politinio išprusimo aspektai: piliečių faktinės žinios apie politiką ir siekių jų gauti – t. y. domėjimasis politika.

3.2. Lietuvos atvejo empirinis tyrimas: *statistinė analizė ir rezultatai*

Šiame straipsnyje politinio išprusimo lygiui Lietuvoje tirti naudojami reprezentatyvios 2008 m. Lietuvos gyventojų apklausos, atliktos

Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto užsakymu, duomenys, kurie darbo autorės analizuojami pasitelkus statistinės analizės metodą. Apklausa imtis – 1009 respondentai, apklausą atliko visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“. Siekiant iširti politinio išprusimo lygį, šiame straipsnyje naudojami 2008 m. reprezentatyvios Lietuvos gyventojų apklausos duomenys, kurie gauti uždavus respondentams klausimus, tikrinančius, ar jie žino svarbių Lietuvos politinių veikėjų (užsienio reikalų ministro, Seimo pirmininko, švietimo ir mokslo ministrės, Aukščiausiojo Teismo pirmininko, Lietuvos banko valdybos pirmininko) pavardes, ir ar prezidentas gali nurodyti teisėjams, kokius sprendimus jie turi priimti vienoje ar kitoje byloje. Respondentai galėjo rinktis iš trijų pateiktų pavardžių variantų ir atsakymo *nežinau* (tiksliai klausimų formuluotes žiūrėti priede) Dar vienas į politinio išprusimo tyrimą įtrauktas klausimas buvo skirtas individų domėjimuisi politika. Čia respondentai galėjo rinktis iš šių atsakymo variantų: *Labai domiuosi, domiuosi, ne-labai domiuosi, visiškai nesidomiu, nežinau*. Siekiant patvirtinti ar paneigti išsikeltas hipotezes, naudoti ir šie reprezentatyvios Lietuvos visuomenės apklausos duomenys: išsimokslinimas, pajamos šeimos nariui, lytis, amžius, diskusijų su šeimos nariais, giminėmis, draugais, kaimynais, bendradarbiais, nepažįstamais žmonėmis, valdžios atstovais apie politiką dažnumas, naudojimosi informacijos priemonėmis – spauda, televizija, radiju, interneto informaciniais tinklalapiais – siekiant gauti žinių, dažnumas.

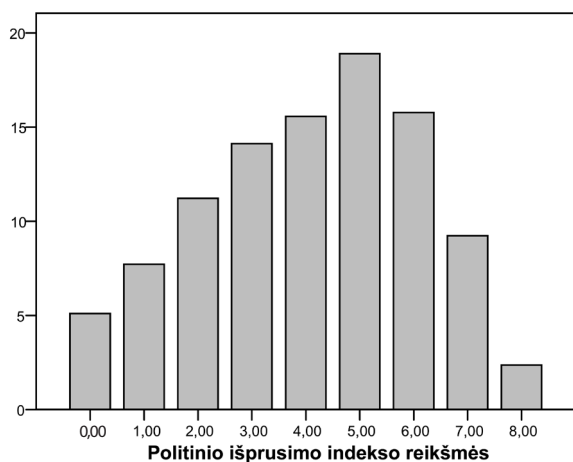
3.3. Politinio išprusimo indeksas

Nemažai autorių (pvz., R. C. Luskinas³² ar B. T. Gomezas bei J. M. Wilsonas³³) naudoja politinio išprusimo indeksą, kuris leidžia respon-

³² Luskin, 1990, p. 340.

³³ Gomez B. T., Willson J. M., „Cognitive Heterogeneity and Economic Voting: A Comparative Analysis of Four Democratic Electorates“, *American Journal of Political Science* 50 (1), January 2006.

dentus suskirstyti į lygius pagal politinio išprusimo lygį. Anot C. N. Lawrence'o, politinio išprusimo skalės kūrimas – tradicinis matavimo būdas, tik skalės diapazonas būna įvairus³⁴. R. C. Luskinas savo matavimuose naudojo ypač didelę skalę – nuo 1 iki 60³⁵ (tiesa, svarbu paminėti, kad jo politinio išprusimo samprata ir matavimas skiriasi). Naudojantis Lietuvos atvejo duomenimis, sukurtas *politinio išprusimo indeksas*, kurio reikšmės skalėje didėja nuo 0 iki 8. Visų pirma, tai leidžia apskaičiuoti, koks procentas respondentų į kiek klausimų atsakė teisingai (svarbu pabrėžti, kad vienas kintamųjų yra domėjimasis politika, įgyjantis reikšmes nuo 0 iki 2). Procentinį indekso reikšmių pasiskirstymą galima matyti paveiksle.

Pav. Politinio išprusimo indekso reikšmių procentinis pasiskirstymas

Analizuojant Lietuvos duomenis, sunkiausias klausimas yra, kaip nubrėžti ribą, nuo kurios individas jau gali būti laikomas vidutiniškai

³⁴ Lawrence C. N., *Should Voters Be Encyclopedias? Measuring the Political Sophistication of Survey Respondents*, p. 8, < <http://polmeth.wustl.edu/mediaDetail.php?docId=664> >.

³⁵ Luskin, 1990, p. 340.

ar labai politiškai išprususiu. Kaip minėta, politinį išprusimą tiriančių autorių sutarimo nėra. Štai R. Zalleris (tiesa, matuodamas *politinį sąmoningumą*), respondentus skirsto į tris grupes: *labai, vidutiniškai ir menkai politiškai sąmoningus* piliečius, atsižvelgdamas į jų parodytų žinių vidurkį ir reikšmių standartinį nuokrypį³⁶.

Šiame straipsnyje, turint rezultatus, kurie politinio išprusimo skalėje varijuoja nuo 0 iki 8, individų politinį išprusimą, remiantis reikšmių skirstiniu, galima surikiuoti taip (dėl šio grupavimo galima diskutuoti, tačiau svarbu pabrėžti, jog, turint platesnę skalę, pvz., nuo 0 iki 20, galimi įvairesni ir, ko gero, reprezentatyvesni rikiavimo variantai):

- Politiškai neišprusę (0, 1, 2).
- Mažai politiškai išprusę (3, 4).
- Vidutiniškai politiškai išprusę (5, 6).
- Labai politiškai išprusę (7, 8).

Taigi, respondentus sąlygiškai galima sugrupuoti į keturis pirmiau minėtus politinio išprusimo lygius, ir, kaip matyti iš gautų rezultatų, santykinai (remiantis sukurtu politinio išprusimo indeksu) daugiausia respondentų būtų galima laikyti vidutiniškai politiškai išprususiais – 34,7 proc. Labai politiškai išprususiais būtų galima laikyti 11,6 proc., o visai neišprususiais – 24 proc. respondentų.

3.4. *Politinį išprusimą lemiantys veiksniai: tiesinės regresinės analizės rezultatai*

Siekiant atmesti arba patvirtinti iškeltas hipotezes, atskirai patikrinti priklausomojo kintamojo *politinis išprusimas* ryšiai su nepriklausomais kintamaisiais *išsilavinimas* (*aukštasis* bei *neaukštasis*), *diskusijos su aplinkiniais apie politiką* (respondentų buvo klausta, kaip dažnai – kartą per savaitę ir dažniau, kartą per mėnesį, kartą per

³⁶ Zaller, p. 333–342.

pusmetį, rečiau ar niekada jie tokiose diskusijose dalyvauja) bei naudojimosi informacijos priemonėmis (radiju, televizija, spauda ir internetu) siekiant informacijos, žinių, dažnumas). Kartu patikrinami ryšiai su šiais sociodemografiniais kintamaisiais: amžiumi, lytimi bei pajamomis. Gauti rezultatai parodė, kad aukštąjį išsilavinimą turintys individai santykinai labiau išprusę nei jo neturintys: individų išsilavinimas koreliuoja su jų politinio išprusimo lygiu. Taip pat galima daryti išvadą, jog tarp *diskusijų su aplinkiniais apie politiką* ir politinio išprusimo yra ryšys – daugiau su aplinkiniais apie politiką diskutuojantieji yra labiau politiškai išprusę. Tarp politinio išprusimo ir naudojimosi informacijos priemonėmis taip pat egzistuoja teigiamas ryšys: kuo daugiau naudojamosi informacijos šaltiniais, tuo aukštesnis politinio išprusimo lygis.

Kaip papildomi sociodemografiniai kintamieji, kurių ryšį su politiniu išprusimu taip pat reikėtų patikrinti, į analizę įtraukti respondentų *lytis*, *amžius* bei *pajamos*. Labiau politiškai išprusę yra aukštąjį išsilavinimą turintys, dažniau ir su daugiau įvairių žmonių apie politiką diskutuojantys, daugiau informacijos šaltinių naudojantys individai. Socialiniai ekonominiai kintamieji – amžius bei pajamos vienam šeimos nariui – taip pat turi įtakos politiniam išprusimui, o lytis statistiškai reikšmingos įtakos neturi. Didesnes pajamas gaunantys bei vyresnio amžiaus respondentai laikytini santykinai labiau politiškai išprususiais (tarp labiausiai politiškai išprususių daugiausia yra perkopusių per 60 metų).

Kad būtų galima nustatyti, kurie politinį išprusimą lemiantys veiksniai turi didžiausią įtaką, buvo nuspręsta atlikti tiesinę regresinę analizę. Rezultatus interpretuoti reikėtų atsargiai, nes kintamieji įvairių tipų, tad tai kiek apsunkina tiesinės regresinės analizės vykdymą.

Atlikus regresinę analizę paaiškėjo, jog didžiausią įtaką politiniam išprusimui turi būtent individų amžius. Kuo vyresnis individas, tuo didesnė tikimybė, kad jis bus labiau politiškai išprusęs. Tai įdomi tendencija, nes dauguma autorių amžiui, kaip galbūt lemiančiam

politinį išsprusimą veiksniui, didelės svarbos neteikia. Šią tendenciją galima bandyti paaiškinti keliais būdais – vyresni žmonės linkę daugiau dėmesio skirti politikai, turi tam daugiau laiko, tam tikra prasme domėjimąsi politika, politinių procesų išmanymą laiko savo pilietine pareiga. Galimas ir didesnis šio laikotarpio kartų skirtumas – dabartiniai šešiasdešimtmečiai ir vyresnio amžiaus žmonės, užaugę ir jaunystę praleidę sovietmečio laikotarpiu, po Nepriklausomybės atkūrimo gali domėtis demokratiniais procesais. Ateityje atlikus politinio išsprusimo tyrimą būtų, galima patikrinti, ar yra tokių pat skirtumų tarp vyresnių ir jaunesnių piliečių.

Taip pat matyti, kad santykinai svarbūs yra išsilavinimas (t. y. turintieji aukštąjį išsilavinimą yra labiau politiškai išprusę nei jo neturintieji) ir diskusijos su aplinkiniais apie politiką. Atlikus regresinę analizę paaiškėjo, jog lytis neturi jokios įtakos (iš dalies tai galima paaiškinti regresinės analizės specifika – dichotominių kintamųjų ryšius yra sudėtinga interpretuoti), o naudojimasis informacijos priemonėmis bei pajamos – santykinai mažai įtakos. Koeficiento R

2 lentelė. Regresinės analizės rezultatai: politinio išsprusimo ir nepriklausomų kintamųjų ryšiai

<i>Kintamasis</i>	<i>Nestandartizuotos reikšmės B</i>	<i>Nestandartizuotų reikšmių paklaidos</i>	<i>Standartizuota beta reikšmė</i>	<i>Statistinis reikšmingumas</i>
1. Naudojimasis informacijos priemonėmis	0,371	0,059	0,187	0,000
2. Diskusijos su aplinkiniais apie politiką	0,304	0,045	0,205	0,000
3. Išsilavinimas	1,076	0,171	0,198	0,000
4. Amžius	0,028	0,003	0,246	0,000
5. Pajamos	0,153	0,046	0,099	0,001
6. Lytis	0,127	0,122	0,031	0,296
R ² = 0,213				

Duomenų šaltinis: 2008 m. reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa.

kvadratas rodo, kad regresijos modelis paaiškina 21,3 proc. priklausomojo kintamojo reikšmių sklaidos. Tad galima teigti, jog yra dar kitų, šiame straipsnyje neanalizuotų veiksnių, galinčių lemti politinio išprusimo lygį. Kartu reikia pabrėžti, jog visi išskirtieji veiksniai taip pat turi įtakos vienas kitam, galima ir atvirkštinė priklausomybė: pavyzdžiui, kuo žmogus labiau politiškai išprusęs, tuo daugiau jis naudojami informacijos priemonėmis žinioms apie politiką gauti, daugiau diskutuoja su aplinkiniais žmonėmis politinėmis temomis.

Išvados

Skirtingos teorinės prieigos (paremtos politinės psichologijos, racionalaus pasirinkimo ar viešosios komunikacijos teorijomis) lemia empirinių politinio išprusimo tyrimų įvairovę, taip pat kokiais kintamaisiais išprusimas bus matuojamas. Diskusiniai klausimai – kas laikytina politiniu išprusimu, kokius gebėjimus turėtų parodyti politiškai išprusęs pilietis, ar politinis šalies gyventojų išprusimas kinta bėgant laikui, kokius kintamuosius geriausia rinktis matuojant politinį piliečių išprusimą – tebėra svarbūs. Politinio išprusimo tyrimuose pasirenkami kintamieji varijuoja nuo vien faktinių piliečių žinių apie politiką tikrinimo iki tyrimo, kaip individai supranta politinės kairės / dešinės, liberalizmo / konservatizmo skirtis. Faktines žinias apie politikos veikėjus, partijas, koalicijų sudėtį tikrinantys klausimai iš esmės turėtų atspindėti piliečių *atpažinimo*, *supratimo* gebėjimus, o vadinamieji *priskyrimo*, *aktyvaus naudojimo* gebėjimai tirtini piliečių prašant pritaikyti turimas žinias „praktiškai“ – išrikiuoti partijas ideologinėje kairės / dešinės skalėje, susieti konkrečias politines nuostatas su jas išreiškiančiomis partijomis. Universalios matavimo sistemos, dėl kurios būtų sutarta, nėra, vis dėlto vieningai pripažįstama, kad politiškai išprusęs pilietis – geriau politinius procesus suprantantis, daugiau informacijos turintis, geriau turimas žinias balsuodamas panaudojantis bei kritiškiau elito sprendimus vertinantis individas.

Šiame straipsnyje iš esmės pritariama sampratai, jog politinis išsprusimas – trijų dimensijų: domėjimosi politika, politinių žinių turėjimo, jų suvokimo ir gebėjimo jas praktiškai pritaikyti, derinys. Politškai išsprusęs individas turėtų suvokti, kokie yra svarbiausi politiniai veikėjai, jų funkcijos, priklausymas partijai, t. y. turėti politinių žinių ir vidinio nusiteikimo – motyvacijos domėtis politika.

Tam tikros empirinio tyrimo metodologijos problemos – klausimų sandara, matavimo būdai, tinkamiausi ištirti individo turimą politinį išprusimą – kyla dėl tiriamos valstybės politinės sistemos specifškumo. Kokie žinias apie politiką tikrinantys klausimai turi būti užduodami, tam tikra prasme lemia politinė valstybės sandara. Šis politinis kontekstas Lietuvos atveju lemia, kad ne visi kintamieji, naudoti, pavyzdžiui, JAV, tiktų tiriant politinį išprusimą Lietuvoje. Reikėtų būti atsargiems su klausimais apie partijų ideologijas: klasikinės ideologijos nėra labai būdingos Lietuvos partijoms, tad iš respondentų lietuvių nereikėtų tikėtis, kad jie sugebės lengvai surikiuoti partijas ideologinėje skalėje ar klasikine prasme apibūdinti, kas yra kairė bei dešinė. Sunku atrasti politinius klausimus, dėl kurių partijų pozicijos labai išsiskirtų, tačiau būtų vienodos pačių partijų viduje.

Naudojantis 2008 m. reprezentatyvios gyventojų apklausos duomenimis, buvo sukonstruotas politinio išprusimo indeksas ir respondentai pagal atsakymų rezultatus suskirstyti į kelias grupes: visai politiškai neišprususius, menkai politiškai išprususius, vidutiniškai politiškai išprususius ir labai politiškai išprususius. Į politinio išprusimo sampratą buvo įtrauktas būtent *politinių žinių* bei *motyvacinės savivokos* – domėjimosi politika – aspektas. Skaičiavimų rezultatai parodė, kad, remiantis būtent tokiu politinio išprusimo indeksu, santykinai didžiausia piliečių dalis pateko į vidutiniškai ir menkai politiškai išprususiųjų kategorijas. Pagal sukonstruotąjį indeksą labai politiškai išprususių Lietuvoje yra kas dešimtas pilietis. Yra tam tikrų šio tyrimo ribotumų: pavyzdžiui, politinio išprusimo indeksas sukurtas naudojantis tik šešiais kintamaisiais, suskirstymas į *politiškai ne-*

išprususius, menkai, vidutiniškai, labai politiškai išprususius rėmėsi reikšmių skirstiniu. Todėl, jei būtų daugiau politiniam išprusimui matuoti skirtų klausimų, suskirstymas ir rezultatai galėtų būti kitokie.

Statistinės analizės rezultatai leidžia teigti, kad politinio išprusimo lygį Lietuvoje lemia tiek išsilavinimas, tiek diskusijos su aplinkiniais apie politiką, tiek naudojimasis informacijos priemonėmis (spauda, televizija, radiju bei informaciniais interneto tinklalapiais). Tačiau ir sociodemografinės charakteristikos, kaip antai amžius ir pajamos, turi įtakos politiniam išprusimui. Tiesinės regresinės analizės rezultatai parodė, kad Lietuvos atveju būtent individo amžius turi didžiausią įtaką jo politiniam išprusimui. Toliau pagal svarbą eitų tokie veiksniai: diskusijos su aplinkiniais apie politiką, išsilavinimas, naudojimasis informacijos šaltiniais ir pajamos. Taigi, remiantis sukurtu politinio išprusimo indeksu, labai politiškai išprusęs individas Lietuvoje yra vyresnio amžiaus, turintis aukštąjį išsilavinimą, su įvairiais aplinkiniais žmonėmis apie politiką diskutuojantis, dažnai ir keliais informacijos šaltiniais besinaudojantis ir greičiausiai gaunantis didesnes nei vidutines pajamas.

Šiuo metu penki apklausose naudojami politines žinias tikrinantys klausimai, viena vertus, gerai diferencijuoja respondentus, kita vertus, politiniam išprusimui ištirti jų yra per mažai. Kiek kitokios tendencijos atsiskleistų, jei į politinio išprusimo tyrimą būtų įtraukta daugiau tiek faktines žinias apie politiką tikrinančių, tiek priskyrimo, praktinio žinių pritaikymo gebėjimus testuojančių klausimų. Ateities politinio išprusimo tyrimuose turėtų būti tikrinamos su Lietuvos politinėmis partijomis, jų lyderiais, valdančiosiomis koalicijomis, Europos Sąjungos valstybių narių atpažinimu susijusios žinios. Vertėtų prieš tai specialia programa patikrinti diferenciacijos parametrus ir santykinį klausimo sunkumą. Taigi ateityje reikėtų toliau tobulinti metodologinę politinio išprusimo tyrimo priemonę, patikrinti, koks yra piliečio politinio išprusimo ir politinio aktyvumo (pvz., jo rinkiminio elgesio) ryšys.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Abramson P. R., *Political Attitudes in America. Formation and Change*, San Francisco: W. H. Freeman and Company, 1983.

Berggren H. M., „Institutional Context and Reduction of the Resource Bias in Political Sophistication“, *Political Research Quarterly* 54 (3) (September 2001).

Campbell A., Converse P. E., Miller W. E., Stokes D. E., *The American Voter. Unabridged Edition*, Chicago: University of Chicago Press, 1976.

Delli Carpini M. X., Keeter S., „Measuring Political Knowledge: Putting First Things First“, *American Journal of Political Science* 37 (4) November 1993 (JSTOR).

Delli Carpini M. X., *In Search of the Informed Citizen: What Americans Know About Politics and Why It Matters*. Paper presented at conference on „The Transformation of Civic Life“.

Delli Carpini M. X., Keeter S., „Gender and Political Knowledge“, Tolleson-Rinehart S., Josephson J. J. (eds.), *Gender and American Politics. Women, Men, and the Political Process*, p. 22, < <http://books.google.com/books?id=iz9kswYmcYC&printsec=frontcover&dq=gender+and+american+politics&cd=1#v=onepage&q=&f=false> >.

Gomez B. T., Willson J. M., „Cognitive Heterogeneity and Economic Voting: A Comparative Analysis of Four Democratic Electorates“, *American Journal of Political Science* 50 (1), January 2006.

Gordon S. B., Segura G. M., „Cross National Variation in the Political Sophistication of Individuals: Capability or Choice?“, *The Journal of Politics* 59 (1), February 1997 (EBSCO).

Graber D. A., *Processing Politics: Learning from Television in the Internet Age*, Chicago: University of Chicago Press, 2001.

Jankauskas A., sud., *Lietuva po Seimo rinkimų 2008*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009.

Kuklinski J. H., Quirk P. J., „Reconsidering the Rational Public: Cognition, Heuristics, and Mass Opinion“, Lupia A., McCubins M. D., Popkin S. L. (eds.), *Elements of Reason. Cognition, Choice and the Bounds of Rationality*, Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

Kuklinski J. H., Peyton B., „Belief Systems and Political Decision Making“, *The Oxford Handbook of Political Behavior*, Oxford: Oxford University Press, 2007.

Lau R. R., Redlawsk D. P., *How Voters Decide – Information Processing During Election Campaigns*, 2006, < http://books.google.com/books?id=wYwGAKmR_1oC&printsec=frontcover&dq=How+Voters+Decide+%E2%80%93+Information+Processing+During+Election+Campaigns&cd=1#v=onepage&q&f=false >.

Lupia A., McCubbins M. D., „The Institutional Foundation of Political Competence: How Citizens Learn What They Need To Know“, Lupia A., McCubbins M. D., Popkin S. L. (eds.), *Elements of Reason. Cognition, Choice and the Bounds of Rationality*, Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

Luskin R. C., „Political Psychology, Political Behavior, and Politics: Questions of Aggregation, Causal Distance, and Taste“, Kuklinski J. H. (ed.), *Thinking About Political Psychology*, Cambridge: Cambridge University Press.

McClurg S., „The Electoral Relevance of Political Talk: Examining Disagreement and Expertise Effects in Social Networks on Political Participation“, *American Journal of Political Science* 50 (3), July 2006.

Mondak J., *Nothing to Read: Newspapers and Elections in Social Experiment*, 1995, < <http://books.google.com/books?id=E00UeNbI96YC&printsec=frontcover&dq=Mondak+nothing+to+read&hl=lt&cd=1#v=onepage&q&f=false> >.

Ramonaitė A., *Posovietinės Lietuvos politinė anatomija*, Vilnius: Versus aureus, 2007.

Russell Neuman W., *The Paradox of Mass Politics: Knowledge and Opinion in the American Electorate*, < <http://books.google.com/books?id=wsJw8qPfpJAC&pg=PP1&dq=Paradox+of+Mass+Politics:+Knowledge+and+Opinion+in+the+American+Electorate&cd=1#v=onepage&q=&f=false> >.

Saris Ed. W. E., Sniderman P., *Studies in Public Opinion: Attitudes, Nonattitudes, Measurement Error, and Change*, 2004, < <http://books.google.com/books?id=g-> >.

Smith E. R. A. N., *The Unchanging American Voter*, 1989, < http://books.google.com/books?id=sgI08EzfmnMC&printsec=frontcover&source=gbs_navlinks_s#v=onepage&q=&f=false >.

Sniderman P. M., Brody R. A., Tetlock P. E., *Reasoning and Choice. Explorations in Political Psychology*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Verba S., Burns N., Schlozman K. L., „Knowing and Caring about Politics: Gender and Political Engagement“, *Journal of Politics* 59 (4), Nov. 1997.

Zaller J. R., *The Nature and Origins of Mass Opinion*, Cambridge: Cambridge University Press, 1992.

Priedas

Politinio išprusimo tyrimui naudoti 2008 m. reprezentatyvios Lietuvos gyventojų apklausos klausimai:

(K40) Prašome pasakyti, kas, Jūsų nuomone, dabar Lietuvoje turi Lietuvos užsienio reikalų ministro postą?

- 1) Antanas Valionis
- 2) Petras Vaitiekūnas
- 3) Juozas Oleka
- 9) Nežinau

(K41) Prašome pasakyti, kas, Jūsų nuomone, dabar Lietuvoje turi Seimo pirmininko postą?

- a. Gediminas Kirkilas
- b. Andrius Kubilius
- c. Viktoras Muntianas
- 9) Nežinau

(K42) Prašome pasakyti, kas, Jūsų nuomone, dabar Lietuvoje turi švietimo ir mokslo reikalų ministrės postą?

- d. Roma Žakaitienė
- e. Vilija Blinkevičiūtė
- f. Birutė Vėsaitė
- 9) Nežinau

(K43) Prašome pasakyti, kas, Jūsų nuomone, dabar Lietuvoje turi Aukščiausiojo Teismo pirmininko postą?

- g. Egidijus Kūris
- h. Pranas Kūris
- i. Vytautas Greičius
- 10) Nežinau

(K44) Prašome pasakyti, kas, Jūsų nuomone, dabar Lietuvoje turi Lietuvos banko valdybos pirmininko postą?

- j. Gitanas Nausėda
- k. Raimondas Kuodis
- l. Reinoldijus Šarkinas
- 9) Nežinau

(K45) *Ar Lietuvos Respublikos Prezidentas, pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją, gali nurodyti teisėjams, kokį jie turėtų priimti sprendimą vienoje ar kitoje byloje?*

- m. Taip
- n. Ne
- o. Nežinau

(K47) *Ar apskritai Jūs domitės politika?*

- p. Labai domiuosi
- q. Domiuosi
- r. Nelabai domiuosi
- s. Visiškai nesidomiu
- 9) Nežinau

(K3701) *Kaip dažnai kalbatės, diskutuojate apie politinę situaciją Lietuvoje, valdžios sprendimus su šeimos nariais / giminėmis?*

(K3702) *Kaip dažnai kalbatės, diskutuojate apie politinę situaciją Lietuvoje, valdžios sprendimus su bendradarbiais?*

(K3703) *Kaip dažnai kalbatės, diskutuojate apie politinę situaciją Lietuvoje, valdžios sprendimus su draugais?*

(K3704) *Kaip dažnai kalbatės, diskutuojate apie politinę situaciją Lietuvoje, valdžios sprendimus su kaimynais?*

(K3705) *Kaip dažnai kalbatės, diskutuojate apie politinę situaciją Lietuvoje, valdžios sprendimus su mažai pažįstamais / nepažįstamais žmonėmis (autobuse, parduotuvėje ir pan.)?*

(K3706) *Kaip dažnai kalbatės, diskutuojate apie politinę situaciją Lietuvoje, valdžios sprendimus diskusijų klubuose, susitikimuose su valdžios atstovais?*

Atsakymų reikšmės:

- 1. Kartą per savaitę ir dažniau
- 2. Kartą per mėnesį
- 3. Kartą per pusmetį
- 4. Rečiau
- 5. Niekada
- 6. Nežino / neatsakė

Prašome pasakyti, kuriais iš išvardytų informacijos šaltinių naudojotės vakar; nesinaudojote vakar, bet naudojotės per pastarąją savaitę; nesinaudojote per pastarąją savaitę?

1. (K0101) Dienraščiai ir laikraščiai
2. (K0102) Radijo naujienų laidos
3. (K0103) Televizijos naujienų laidos
4. (K0104) Informaciniai interneto tinklalapiai

(S01) Lytis:

- 1) Vyras   2) Moteris

(S02) Amžius (nurodyti)

(S03) Išsimokslinimas

- 1) Pradinis   2) Nebaigtas vidurinis   3) Vidurinis   4) Aukštesnysis / spec. vidurinis   5) Aukštasis

(paj) Pajamos vienam šeimos nariui:

- 1) Iki 400 Lt   2) 401–500 Lt   3) 501–700 Lt   4) 701–1000 Lt
5) 1001 Lt ir daugiau

Duomenų šaltinis: 2008 m. reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa (apklausos imtis – 1009 respondentai, apklausą atliko visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“).

SUMMARY

POLITICAL SOPHISTICATION AND ITS IMPLEMENTING FACTORS: THE CASE OF LITHUANIA

Political sophistication has become an important subject of research since the middle of the 20th century. There is still discussion on how political sophistication is to be defined and how to measure it. However, in Lithuania, this topic has gained little or no attention. It is advantageous to research political sophistication for several reasons. First, it would help to find how well many citizens understand the political processes and what knowledge they have about political parties and politically elite figures. Second, the variable of political sophistication could be further used in the research of political behavior. Finally, it has been claimed that more politically sophisticated people have better understanding about politics, have more information when voting and therefore express their will better.

In the first part of this article several conceptions of political sophistication were analyzed. One can conclude it is a broad and multi-dimensional concept and several approaches towards it exist: theories of political psychology, public communication or rational choice theories provide different perspectives. The attitudes evolved from the “classical” one, were that a politically sophisticated person was understood as an individual with the political beliefs system constrained by ideology to more recent one where a politically sophisticated person is supposed to have large amount of political knowledge, to be able to use this information properly and to be willing to gain more of it. If political sophistication is understood more as political knowledge and interest into politics, politically sophisticated ones should be able to recognize important political figures, understand the differences of relevant political parties, know their positions on political issues, now ideologies and be able to locate political parties on ideological scale. Thus they must demonstrate abilities of *recognition and understanding* as well as *active use*. However, universal measures of political sophistication could not exist for several reasons. Countries vary in their party and electoral systems, thus different knowledge could be expected, for instance in two-party and multi-party systems. Furthermore, we could not apply all the questions that can be applied for citizens in Western countries (most political sophistication research has been done in the USA) to the case of Lithuania. The classical ideological cleavages can not be easily found in Lithuanian party system thus citizens could not be able to locate Lithuanian parties on the ideological right/left scale. Additionally, Lithuanian political parties do not express their positions on important political issues as clearly as the Western political parties do; the attitudes also vary among party members. Thus while measuring political sophistication in Lithuania, the questions about party positions on political issues should be avoided (or asked in a different manner than in Western countries). However, in the case of Lithuania, more attention should be paid for factual knowledge questions. More questions about important political

figures, party leaders, coalitions, the European Union could be included in future researches. Recent surveys include only few questions about factual knowledge, there are no items to measure how well citizens to apply this knowledge practically. It was advantageous to use data from Representative Lithuanian Citizens' Survey 2008 for statistical analysis, even if it has some shortages and therefore the results should be treated critically. The index of political sophistication was constructed, where the items of interest into politics and factual political knowledge were included. This helped to rank respondents to four groups: *politically unsophisticates* (24 %), *low politically sophisticates* (29.7 %), *mediate political sophisticates* (34.7%) and *high political sophisticates* (11.6 %). This measurement differentiates the respondents well. The other aspect of political sophistication analyzed in this article is factors that influence level of political sophistication. It can be effected by structural factors such as party or electoral system. Importance of individual level resources or abilities that individual can use and that can influence his political sophistication. Attention is paid to several individual-level factors such as person's education, income, usage of informational media resources, discussions with the other people, gender and age. Three hypotheses were tested and relatively proved using data from Representative Lithuanian Citizens' Survey 2008. Individuals that discuss political issues with the others, use more information resources and have higher education tend to be more politically sophisticated. However, socioeconomic variables such as age, gender and income also have impact on one's level of political sophistication. The regression analysis showed that the factor that has most influence on political sophistication is *age*. *Discussions with other people about politics*, *education*, *usage of information resources* and *income* have less impact. Thus even this empirical research is limited, several tendencies could be seen. Improving measurement tools and examining the effect of citizens' political sophistications effect on their political behavior could be future research topics.